

УДК 342.8(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.29>

ПРАВО ВИБОРЦІВ БУТИ ЧЛЕНАМИ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Шаповалов А.С.,

*аспірант відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України*

Шаповалов А.С. Право виборців бути членами виборчих комісій: проблеми реалізації в Україні.

Вказується, розбудова демократичної правової держави в Україні потребує ефективного механізму формування представницьких органів влади, заснованого на виборчих правах громадян. Українське виборче законодавство постійно еволюціонувало від часів незалежності, кульмінацією чого став Виборчий кодекс України. Поряд із традиційними активним і пасивним виборчими правами, Кодекс закріпив інноваційні інститути номінаційного права та спеціальних прав виборців у виборчому процесі.

Стаття присвячена дослідженню прав виборців на участь у виборчому процесі, пов'язані з правом голосу – а саме праву виборців бути членами виборчих комісій, яке вперше отримало своє законодавче визнання у ст. 9 Виборчого кодексу України. В роботі акцентується увага на важливій правовій природі права виборців бути членами виборчих комісій, які організовують підготовку та проведення відповідних виборів, що пов'язується з тією роллю, яку виконують виборчі комісії у проведенні виборів і забезпеченні легітимності формування представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування. Звертається увага, що коло суб'єктів, які можуть бути членом виборчої комісії дещо вужче, аніж визначене Конституцією України коло громадян, які мають право на участь в управлінні державними справами. Подається перелік осіб, хто не може бути членом виборчої комісії та розкривається порядок формування виборчих комісій. Робиться висновок щодо необхідності удосконалення національного виборчого законодавства в частині формування виборчих комісій, приведення його до вироблених міжнародним співтовариством виборчих стандартів.

У статті висвітлюється також проблема організації роботи виборчих комісій, їх функцій та повноважень з метою аналізу прав та обов'язків члена виборчої комісії. Резюмується необхідність розширення прав членів виборчої комісії, вироблення ефективного механізму їх гарантування та розглядається питання притягнення члена виборчої комісії до різного роду юридичної відповідальності за здійснене ним правопорушення з акцентуванням на необхідність належного законодавчого врегулювання їх конституційно-правової відповідальності.

Ключові слова: Конституція України, Виборчий кодекс України, виборче право, виборчі права громадян, виборчі комісії, право бути членом виборчої комісії.

Shapovalov A.S. The right of voters to be members of election commissions: problems of realization in Ukraine.

It is indicated that the development of a democratic legal state in Ukraine requires an effective mechanism for the formation of representative bodies of power, based on the electoral rights of citizens. Ukrainian electoral legislation has constantly evolved since independence, the culmination of which was the Electoral Code of Ukraine. Along with traditional active and passive electoral rights, the Code established innovative institutions of nomination law and special rights of voters in the electoral process.

The article is devoted to the study of voters' rights to participate in the electoral process related to the right to vote – namely the right of voters to be members of election commissions, which for the first time received its legislative recognition in Art. 9 of the Electoral Code of Ukraine. The paper focusses on the important legal nature of the right of voters to be members of election commissions that organise the preparation and conduct of relevant elections, which is related to the role played by election commissions in conducting elections and ensuring the legitimacy of the formation of representative bodies of state power and local self-government. Attention is drawn to the fact that the circle of subjects who can be members of the election commission is somewhat narrower than the circle of citizens determined by the Constitution of Ukraine who have the right to participate in the management of state affairs. A list of persons who cannot be a member of the election commission is provided and the procedure for the formation of election commissions is disclosed. A conclusion is made on the need

to improve the national electoral legislation in terms of the formation of election commissions, bringing it to the electoral standards developed by the international community.

The article also highlights the problem of organising the work of election commissions, their functions and powers in order to analyse the rights and duties of an election commission member. The need to expand the rights of members of the election commission, develop an effective mechanism for guaranteeing them is summarised, and the issue of bringing a member of the election commission to various kinds of legal responsibility for the offence committed by him with an emphasis on the need for proper legislative regulation of their constitutional and legal responsibility is considered.

Key words: Constitution of Ukraine, Electoral Code of Ukraine, electoral law, electoral rights of citizens, election commissions, right to be a member of the election commission.

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної, правової, соціальної держави вимагає вироблення належного механізму формування представницьких органів публічної влади, основу якого мають складати права громадян вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Вітчизняний законодавець з часів проголошення незалежності України постійно удосконалював законодавче регулювання цих прав, що знайшло своє втілення у Виборчому кодексі України, який на сьогодні передбачає не тільки «класичні» активне й пасивне виборчі права громадян України, а й номінаційне їх право та окремо права виборців на участь у виборчому процесі, пов'язані з правом голосу. Ці права являють собою вітчизняні законодавчі новації, які потребують належного наукового опрацювання та аналізу.

Стан дослідження. Правова природа виборчих прав громадян України перебувала в полі зору значної кількості вітчизняних вчених правників (М. Баймуратов, Ю. Ключковський, Б. Кофман, О. Марцеляк, В. Погорілко, О. Скрипнюк, М. Ставнійчук, Ю. Тодика, В. Шаповал та ін.). Проте в наукових працях цих вчених залишалися поза увагою права виборців на участь у виборчому процесі, пов'язані з правом голосу, які порівняно недавно знайшли свої законодавче врегулювання.

Звідси **метою статті** є дослідження одного з прав виборців на участь у виборчому процесі, пов'язані з правом голосу, а саме права бути членами виборчих комісій, які організовують підготовку та проведення відповідних виборів, висвітлення його правової природи та проблем його реалізації громадянами України на сучасному етапі вітчизняного державного будівництва.

Виклад основного матеріалу. Виборчий процес являє собою складне правове явище у публічно-правовій сфері, що охоплює значну кількість суб'єктів. Як влучно зазначає з цього приводу Ю.Б. Ключковський, виборчий процес доцільно розглядати як діяльність уповноважених суб'єктів, які вступають між собою та деякими іншими суб'єктами у певні правовідносини. Звідси характеристика суб'єктного аспекту виборчого процесу є важливою для опису його сутності у діяльнісному аспекті [1, с. 565] і це яскраво демонструється на прикладі розкриття ст. 9 Виборчого кодексу України, яка передбачає, що виборці окрім активного, пасивного, номінаційного виборчих прав мають також право:

- 1) бути членами виборчих комісій, які організовують підготовку та проведення відповідних виборів;
- 2) отримувати та поширювати інформацію, що стосується підготовки та проведення відповідних виборів;
- 3) брати участь у проведенні передвиборної агітації на відповідних виборах;
- 4) здійснювати спостереження за проведенням відповідних виборів;
- 5) оскаржувати порушення власних виборчих прав, інших власних особистих прав та законних інтересів, пов'язаних з участю у виборчому процесі [2].

Ці права називаються «права виборців на участь у виборчому процесі, пов'язані з правом голосу», що підкреслює їх особливу правову природу і спорідненість з виборчим процесом.

При цьому на перше місце виводиться право громадян України бути членами виборчих комісій, що засвідчує важливість цього права і ту роль, яку виконують виборчі комісії у проведенні виборів і забезпеченні легітимності формування представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування.

В літературі справедливо зазначається, що виборчі комісії виступають важливими суб'єктами виборчого процесу, які відіграють особливу роль в організації та проведенні виборів й формуванні представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування, здійсненні контролю за належним та своєчасним ходом виборчого процесу на всіх його етапах, дотриманням виборчих процедур, які визначають суть виборчого процесу, за дотриманням вимог виборчого законодавства при здійсненні виборчих процедур іншими суб'єктами виборчого процесу та належного законодавчо визначеного правового оформлення результатів виборів.

Здійснюючи організаційну підготовку та проведення виборів, виборчі комісії виконують важливе державно-політичне завдання щодо легітимного формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування України. Вони забезпечують додержання й однакове застосування виборчого законодавства на всій території України, охороняють виборчі права українських громадян. Як пише О.В. Марцеляк, виборчі комісії відіграють вирішальну роль у забезпеченні найважливіших конституційних прав громадян – права обирати та бути обраним до представницьких органів державної влади і органів місцевого самоврядування, вільно виражати політичну волю тощо [3, с. 262, 315]. А вітчизняний орган конституційного контролю прямо кваліфікував участь громадян України в роботі виборчих комісій як одну з форм реалізації їх права на участь в управлінні державними справами, визначеного ст. 38 Основного Закону України [4].

Хоча слід відзначити, що коло суб'єктів, які можуть бути членом виборчої комісії дещо вужче, аніж визначене Конституцією України коло громадян, які мають право на участь в управлінні державними справами, оскільки згідно ч. 3 ст. 34 Виборчого кодексу України до складу виборчої комісії не можуть входити:

- кандидати до представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування (усіх виборах, виборчі процеси яких проводяться одночасно),
- довірені особи кандидатів до представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування,
- представники кандидатів до представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування у виборчих комісіях,
- судді,
- уповноважені особи (представники) партій (організацій партій),
- офіційні спостерігачі на виборах,
- працівники судів та правоохоронних органів,
- посадові та службові особи органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування,

– громадяни, які утримуються в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах або мають судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення, чи кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого ст. 111¹ Кримінального кодексу України, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку.

Окрім цього ч. 4 цієї ж статті містить припис, що до складу дільничної виборчої комісії спеціальної виборчої дільниці, утвореної у стаціонарному закладі охорони здоров'я або в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, не можуть входити працівники відповідного закладу або установи [2].

Як зазначають автори коментаря Виборчого кодексу України, такі законодавчо встановлені додаткові обмеження суб'єкта права бути членами виборчих комісій у порівнянні з суб'єктом загального права голосу впливають із необхідності дотримання вимог незалежності та безсторонності виборчих комісій [5, с. 286]. І у Доповіді про участь політичних партій у виборах, ухваленій Радою з демократичних виборів на 16 засіданні (Венеція, 16 березня 2006 року) та Венеціанською Комісією на 67 пленарній сесії (Венеція, 9-10 червня 2006 року) з цього приводу проголошено: «органи управління виборами мають бути створені таким чином, щоб забезпечити довіру усіх сил, що беруть участь у виборах, та окремих виборців, до їх безсторонності та професіоналізму» [6, с. 361].

Формування виборчих комісій в Україні або як їх ще називають «органи адміністрування виборів» чи «органи управління виборами», відбувається, за винятком Центральної виборчої комісії, за активної участі учасників виборчої кампанії. Так, на президентських виборах право подання кандидатур до складу дільничних виборчих комісій (по одній особі до однієї виборчої комісії від одного кандидата) мають кандидати на пост Президента України. Так само здійснюється подання кандидатур до складу окружних виборчих комісій – по одній особі до однієї виборчої комісії від одного кандидата (ст. 84 і 85 Виборчого кодексу України).

На парламентських виборах, згідно ст. 140 Виборчого кодексу України утворення окружних виборчих комісій здійснюється Центральною виборчою комісією і суб'єктами подання кандидатур до складу цих комісій є:

- 1) політична партія, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання;
- 2) політичні партії – суб'єкти виборчого процесу, кандидати у депутати від яких зареєстровані у загальнодержавному окрузі.

Ці ж партії виступають суб'єктами подання кандидатур до складу дільничних виборчих комісій, які утворюються відповідною окружною виборчою комісією (ст. 141 Виборчого кодексу України) [2].

Так само на місцевих виборах право подання кандидатур до складу територіальних виборчих комісій відповідно до ч. 2 ст. 203 Виборчого кодексу України мають:

- 1) місцева організація політичної партії, про утворення депутатської фракції якої оголошено на першій черговій сесії Верховної Ради України поточного скликання;
- 2) місцева організація політичної партії, яка уклала угоду про політичну співпрацю на відповідних місцевих виборах з депутатською групою, про утворення якої оголошено на сесії Верховної Ради України не пізніше 1 січня року, в якому відбуваються вибори;
- 3) зареєстрована в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці місцева організація політичної партії.

Ці ж суб'єкти, окрім місцевих організацій політичної партії зареєстрованої в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці, мають право подання кандидатур до складу дільничних виборчих комісій (ст. 204 Кодексу) [2].

Зазначений підхід вітчизняного законодавця щодо формування виборчих комісій на парламентських та місцевих виборах не зовсім відповідає виробленим європейським підходам формування органів адміністрування виборів. В окремих документах Ради Європи зазначається, що органи управління виборами мають бути створені таким чином, щоб забезпечити довіру усіх сил, що беруть участь у виборах, та окремих виборців, до їх безсторонності та професіоналізму. Як приклад наводиться ухвала Венеціанської Комісії та ОБСЄ/БДПЛ Preliminary Joint Opinion on the Revised Draft Amendments to the Electoral Code of Armenia (CDLAD (2005) 008), в якій стверджується, що правило, за яким комісії формуються тільки через парламентські призначення без будь-яких непартійних призначень не може розглядатися як достатньо плюралістичне, яке забезпечує належний баланс загальної безсторонності та незалежності. Так само в ухвалі Joint Recommendations on the Electoral Law and the Electoral Administration in Albania (CDL-AD (2004) 017) виражена велика стурбованість щодо положень національного виборчого законодавства, які регулюють формування виборчих комісій надаючи при цьому виключно переважну роль кожній із двох основних політичних партій (представлених у парламенті або таких, що набрали більше визначеного відсотка голосів) на кожному рівні виборчої адміністрації, оскільки це формує високо політизоване середовище [6, с. 361].

Також в Кодексі належної практики у виборчих справах зазначається: «Лише транспарентність, неупередженість і незалежність від політично мотивованого маніпулювання забезпечать належне керування виборчим процесом від початку передвиборної кампанії до закінчення обробки результатів» [7, с. 74].

Отже, вітчизняний законодавець повинен врахувати ці вимоги і передбачити:

– по-перше, що згідно рекомендацій Ради Європи до Центральної виборчої комісії (а наш погляд, можливо й до інших виборчих комісій) варто було б включити: а) суддю або службовця суду з тим, щоб була гарантована незалежність та прозорість процедур проведення виборів (п. 75 Кодексу належної практики у виборчих справах), б) представників національних меншин, які досить істотно представлені в країні (на відповідній території) (п. 76 Кодексу належної практики у виборчих справах) [7, с. 75];

– по-друге, виборчі комісії мають формуватися не тільки із представників партій, уже представлених у парламенті, або таких, що набрали більше визначеного відсотка голосів, але й представників громадянського суспільства (громадських організацій), перелік та кількість яких має визначатися Центральною та окружними виборчими комісіями шляхом жеребкування.

Цей же підхід можна використати при формуванні виборчих комісій на вітчизняних президентських виборах, коли подання стосовно кандидатур до складу виборчих комісій вносяться кандидатами на посаду глави держави, які зареєстровані у Центральній виборчій комісії і якщо такі подання не надійшли у встановлений законодавством строк або якщо кількість запропонованих до складу виборчої комісії осіб становить менше визначеної кількості, то окружна виборча комісія сьогодні згідно ст. 84 Виборчого кодексу України утворюється Центральною виборчою комісією за поданням її Голови на підставі пропозицій членів Центральної виборчої комісії (дільнична виборча комісія на підставі ст. 85 Виборчого кодексу України утворюється окружною виборчою комісією за поданням її голови на підставі пропозицій членів цієї комісії). А буде більш демократично коли це буде робитися за пропозиціями інституцій громадянського суспільства з обов'язковим урахуванням поданих кандидатур від кандидатів на пост Президента України, внесених відповідно до приписів Виборчого кодексу України;

– по-третє, варто врахувати зарубіжний досвід формування виборчих комісій і передбачити, що політичні партії – учасники виборчих перегонів в Україні подають списки не тільки членів виборчих комісій, а й їх заступників, як це має місце в Словацькій Республіці [8]. Можна взяти до уваги також виборчу практику Сербії і Хорватії, де законодавчо визначено функціонування постійного (призначені члени) і розширеного (призначені і уповноважені члени) складу виборчих комісій.

Такі зміни національного виборчого законодавства напрошуються виходячи з негативного досвіду попередніх вітчизняних виборчих кампаній, коли доволі часто делеговані партіями члени виборчих комісій виявляли небажання працювати у цих комісіях і таким чином блокувалася їх робота, що негативно впливало на весь виборчий процес;

– по-четверте, виходячи з вироблених європейською спільнотою стандартів (п. 84 Кодексу належної практики у виборчих справах) [7, с. 76], передбачити, що члени виборчих комісій в Україні, в тому числі й ті, які номінуються політичними партіями, мають пройти стандартне навчання на всіх рівнях виборчої адміністрації.

В літературі справедливо зазначається, що в Україні на виборах доволі часто стоїть проблема фахової і професійної підготовки членів комісій, яка загострюється з кожною новою виборчою кампанією. І тому одним з ключових завдань, які мають стояти при формуванні виборчих комісій має бути професійна підготовка членів таких комісій, баланс між особистими професійними якостями членів комісій та відстоювання ними різних інтересів в межах колегіального органу задля уникнення монополізації контролю над проведенням виборчого процесу в руках однієї політичної сили або групи зацікавлених осіб [9, с. 175].

Важливо відзначити, що виборець може входити до складу лише однієї виборчої комісії, що здійснює підготовку та проведення відповідних виборів або інших виборів, що проводяться одночасно з ними.

Його повноваження, а точніше права та обов'язки витікають із функцій та повноважень виборчих комісій. Як правильно зазначає український конституціоналіст О.В. Марцеляк, у правах та обов'язках відображається правова природа, сутність суб'єкта, його призначення в державі та суспільстві, розкривається необхідність функціонування інституту, принципи взаємовідносин з громадянами, органами влади, органами місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства, які, виходячи з існуючих реалій, держава вважає можливими, корисними, доцільними для її нормального функціонування, забезпечення життєдіяльності механізму державної влади та розвитку суспільства [10, с. 43-44].

Згідно ст. 38 Виборчого кодексу України член виборчої комісії має право:

– брати участь у роботі виборчої комісії і готувати питання, що вносяться на її розгляд;

– за окремим дорученням виборчої комісії перевіряти діяльність виборчих комісій нижчого рівня;

– на засіданнях виборчої комісії виступати та ставити іншим учасникам засідання запитання, які стосуються порядку денного роботи комісії, вносити свої пропозиції з питань, віднесених до повноважень комісії;

– безперешкодно відвідувати всі приміщення виборчої комісії, ознайомлюватися з усіма документами як виборчої комісії, членом якої він є, так і виборчих комісій нижчого рівня на відповідній території;

– у випадку отримання шкоди, заподіяної життю, його здоров'ю чи майну у зв'язку з виконанням своїх обов'язків члена виборчої комісії, претендувати на її відшкодування в порядку та розмірі, встановлених законодавством України. Зокрема, це передбачено Порядком відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю чи майну члена виборчої комісії, комісії з всеукраїнського референдуму, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 662 [11].

Окрім цього приписами Виборчого кодексу України передбачено, що члену виборчої комісії, який має порушення здоров'я чи то у зв'язку з інвалідністю, або тимчасовим розладом здоров'я, чи за віком, відповідною виборчою комісією створюються сприятливі умови для його безперешкодної роботи в комісії і забезпечується розумне пристосування у відповідності до індивідуальних потреб члена виборчої комісії [2].

В цілому такий перелік прав членів виборчої комісії не суперечить міжнародним виборчим стандартам. Однак ми вважаємо, що він не повністю охоплює напрями діяльності члена виборчої комісії і тому перелік прав члена комісії слід розширити, певною мірою за прикладом членів Центральної виборчої комісії, передбачивши, що член комісії має також право:

1) виступати з ініціативою звернення до вище стоячих виборчих комісій щодо вирішення спірних питань по роботі Комісії чи залучення до цього процесу науковців, фахівців та експертів;

2) на засіданнях Комісії не просто вносити пропозиції з питань, що належать до її повноважень, а вимагати проведення по них голосування;

3) у разі незгоди з рішенням, прийнятим Комісією, у письмовій формі викласти свою окрему думку, яка додається до протоколу засідання Комісії (передбачивши це ст. 38, а не п. 13 ст. 36 Кодексу).

Таке розширення переліку прав члена виборчої комісії сприятиме більшій його свободі при здійсненні своїх повноважень і виступатиме ефективним засобом реалізації тих завдань, які стоять перед членом виборчої комісії зокрема і всією комісією взагалі.

Що ж стосується обов'язків члена виборчої комісії, то національне виборче законодавство передбачає, що він зобов'язаний: по-перше, бути законослухняним і дотримуватися приписів Основного Закону, Виборчого кодексу та інших законів України з питань підготовки і проведення виборів; по-друге, бути дисциплінованим та брати участь у засіданнях виборчої комісії; по-третє, виконувати рішення виборчої комісії та ті обов'язки, які покладені на нього згідно з їх розподілом у комісії; по-четверте, члену виборчої комісії забороняється агітувати за чи проти кандидатів на відповідних виборах, а також публічно оцінювати діяльність кандидатів, партій (місцевих організацій партій) - суб'єктів виборчого процесу.

Позитивом національного виборчого законодавства є те, що на час безпосереднього виконання обов'язків члена виборчої комісії, зокрема, коли він приймає участь у засіданнях комісії чи інших заходах цього органу, на нього поширюються відповідні гарантії діяльності.

Як зазначається у літературі, принцип гарантованості полягає в тому, що держава не тільки проголошує ті чи інші права, свободи та встановлює обов'язки, вона повинна гарантувати можливість реалізації проголошених прав і свобод та розробити механізм примусу для виконання громадянами своїх обов'язків [12, с. 103-104]. Гарантії забезпечують перехід задекларованої змоги володіти правом до реального користування ним [13, с. 181].

О.В. Марцеляк з цього приводу пише, що права та обов'язки органу влади – ніщо без гарантій, здатних реалізовувати їх, які сформульовані у вигляді юридичних умов, засобів та способів реалізації інституцією своїх прав та обов'язків. Їх сутність та зміст полягають перш за все в забезпеченні стабільності правової конструкції цього органу влади і саме гарантії сприяють належній та повній реалізації органами влади, місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян та іншими соціальними інститутами своїх прав і обов'язків, поєднують воедино правове і фактичне становище суб'єкта в суспільстві і державі [10, с. 44, 49].

В Україні відповідно до приписів Виборчого кодексу для належного виконання членами виборчих комісій своїх повноважень та реалізації своїх відповідних прав передбачено, що, по-перше, на час безпосереднього виконання ними своїх обов'язків (участь у засіданнях комісії та інших заходах комісії) на кожного члена виборчої комісії поширюються гарантії і компенсації, передбачені законодавством для працівників на час виконання ними державних або громадських обов'язків у робочий час; по-друге, на підставі письмового повідомлення голови, заступника голови чи секретаря відповідної виборчої комісії про скликання засідання комісії або рішення виборчої комісії про залучення члена комісії до участі в інших заходах, члени виборчої комісії звільняються від виконання службових обов'язків за місцем постійної роботи на час, необхідний для здійснення обов'язків члена комісії. Такі повідомлення або рішення повинні містити зазначення дати, часу та запланованої тривалості засідання виборчої комісії чи іншого заходу (ст. 38 Кодексу).

Важливою гарантією діяльності членів виборчої комісії виступає чітке законодавче врегулювання підстав дострокового припинення їх повноважень (ст. ст. 89, 146....) [2].

Не слід залишати поза увагою й те, що за порушення виборчого законодавства національним законодавством передбачена юридична відповідальність членів виборчих комісій, яка має на меті забезпечити проведення вільних та чесних виборів, формування представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування відповідно до волі українського народу та визначених Конституцією України й іншим виборчим законодавством принципів і засад. Водночас відзначимо недосконалість законодавчого врегулювання конституційно-правової відповідальності членів виборчих комісій, що вимагає якнайшвидшого усунення.

Висновки. В цілому зазначимо, що прийнявши Виборчий кодекс України наша країна в плані регулювання права виборців бути членами виборчих комісій доволі сильно приблизилася до вироблених міжнародною спільнотою виборчих стандартів. В той же час виходячи з передового зарубіжного досвіду вважаємо, що національне виборче законодавство у цій сфері слід удосконалити через:

1) модернізацію порядку формування виборчих комісій (включення до їх складу суддів, представників національних меншин та громадянського суспільства; призначення не тільки постійних членів виборчих комісій, а й їх заступників; призначення членами виборчих комісій тільки осіб, які отримали відповідну професійну підготовку у цій сфері);

2) розширення переліку прав члена виборчої комісії (виступати з ініціативою звернення до вищих виборчих комісій щодо вирішення спірних питань по роботі Комісії чи залучення до цього процесу науковців, фахівців та експертів; на засіданнях Комісії не просто вносити пропозиції з питань, що належать до її повноважень, а вимагати проведення по них голосування; у разі незгоди з рішенням, прийнятим Комісією, у письмовій формі викласти свою окрему думку, яка додається до протоколу засідання Комісії);

3) запровадження конституційно-правової відповідальності членів виборчих комісій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні : моногр. К.: Ваїте. 2018. 908 с.
2. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7, 8 9. Ст. 48.
3. Марцеляк О.В. Вибори народних депутатів України: навч. посіб. Х.: Прометей-Прес, 2007. 620 с.
4. Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 р. № 26-рп/2009 (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-09>.
5. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю.Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.
6. Доповідь про участь політичних партій у виборах, ухвалена Радою з демократичних виборів на 16 засіданні (Венеція, 16 березня 2006 року) та Венеціанською Комісією на 67 пленарній сесії (Венеція, 9-10 червня 2006 року). *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права*: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи; пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. К.: Логос, 2009. С. 356-366.
7. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та Пояснювальна доповідь (CDL-AD(2002)23rev). *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права*: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи; пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. К.: Логос, 2009. С. 50-81.
8. ACT of the National Council Courtesy of the Venice Commission for Democracy Through Law № 346/1990. URL: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/15815> (date of the application: 12.07.2025).
9. Портнов І.А. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу на місцевих виборах в Україні та державах-членах Європейського Союзу (порівняльно-правовий аналіз): Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021. 215 с.
10. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: Монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 450 с.
11. Порядок відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю чи майну члена виборчої комісії, комісії з всеукраїнського референдуму, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 662. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-2002-п#n12>.
12. Конституційне право України: курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 332 с.
13. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваїте, 2021. 528 с.